

ORTA DOĞU'DA “KÜÇÜK” AMA “ÖNEMLİ” OLABİLMEK: “KATAR” ÖRNEĞİ

Burcu KAYA ERDEM*

Özet

Katar -bizim ülke gündemimize yeni girmiş gibi görünmekle birlikte- “önemi” ve zenginliğinin yeni farkına varılmış bir ülke değildir. Körfez’de yer alan diğer Emirlikler gibi, onun da kazandığı “önem” coğrafi, askeri ve toplumsal büyüklüğüyle orantısız bir güce sahip oluşu ve bu orantısızlığın maskeledikleriyle ilgilidir. Bu bağlamda, Körfez bölgesindeki gelişme ve ilişkilere ışık tutmak ve bu coğrafyaya ait ülkelerle ilişkilerimizi, haber metinlerinde yer alanın ötesinde bir bakışla okuyabilmek önem taşımaktadır. Çünkü, kanımızca, Katar’ın “küçük” ama “önemli” olma yolundaki ilerleyişi, Orta Doğu bölgesine yönelik emperyalist politikalar konusunda ciddi ipuçları vermektedir. Dolayısıyla, karmaşık bir ilişkiler yumağına dönüşen bu coğrafyada, Türkiye ile ilişkilendirilen hiçbir gelişmede de, sıradan ve yüzeysel bir okumayla yetinilemez. Bu makale de, ilgili kabul bağlamında, Katar’ın Orta Doğu coğrafyasında “küçük” ama “önemli” bir ülke olma yolundaki –Orta Doğu’ya yönelik güncel emperyalist politikaları daha doğru okuyabilmeye yönelik veriler sunan adımlarını, net olarak görebilmek; böylece de, Orta Doğu’nun kalbi sayılan Körfez coğrafyasına ilişkin bilinmezleri ortaya koyabilmek için hazırlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Körfez, Katar, Orta Doğu, ABD.

BEING “SMALL” BUT “IMPORTANT” IN THE MIDDLE EAST: “QATAR”

Abstract

Qatar is a well known country in point of its importance and wealthy before, whereas it has took place in our country agenda recently. Like all Gulf emirates, its importance comes from improportionate power with regard to geographical, military, social size and the things that are masked by the disproportion. In this sense, it is important to lights the developments and the relations at Gulf region, and to study our relations with the regional countries, beyond the media news, Because, small but important Qatar produces serious clues about the imperialist politics at Middle East. So, ordinary and superficial study is not sufficient to understand the any progress that is related with Turkey too, in this complicated region. This article has been prepared for accurate study about to understand the actual imperialist politics and to show the obscurity of Gulf region in the context of Qatar who is “small” but “important” in the Middle East region.

Key Words: *The Gulf, Gulf Emirates, Qatar, Middle East, USA.*

* Dr., Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi.
Akademik ORTA DOĞU, Cilt 4, Sayı 1, 2009

Giriş

Türkiye’de 2008 yılının ilk aylarından itibaren Basra Körfezi’nin küçük ülkesi Katar’ın adını medya yoluyla çok sık duyar olduk. Medyaya yansıyan Katar’a ilişkin haberler, genel olarak, ilgili ülkenin ithalat yaptığımız ülkeler içinde ilk 40’a bile girmediği halde, sayısız üst düzey ziyaret gerçekleştirilmesinin anlamının ve amacının ne olduğunu sorgulamaya yönelirken; Katar’ın Orta Doğu coğrafyasındaki pek çok bilinmeze ışık tutacak bir örnek olarak önemi göz ardı edilerek, açılmaya muhtaç olarak bırakılmıştır. İlgili kabul bağlamında, Katar’ın Orta Doğu coğrafyasında “küçük” ama “önemli” bir ülke olma yolundaki –Orta Doğu’nun jeopolitik çıkmazını doğru okuyabilmeye yönelik önemli veriler sunan- adımlarını, net olarak görebilmek; böylece de, Orta Doğu coğrafyasına ilişkin bilinmezleri ve/veya az bilinenleri daha net ortaya koyabilmeye yönelik çaba göstermek bir gereklilik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çünkü Katar’ın dünyada kazandığı coğrafi, askeri ve toplumsal gücü ile orantısız etki gücü göz ardı edilerek, sadece Türkiye ile ilişkilerinin anlam ve boyutuna ilişkin olarak yürütülen tartışmalar bile, ilgili ülkenin ekonomi-politik ve toplumsal açıdan daha derin ve ayrıntılı okunmasını zaruri kılmaktadır. Basra Körfezi emirliği Katar’ın, ekonomik, kültürel, toplumsal ve politik koşul ve açılımlarını ayrıntılı olarak ortaya koyacak bir çalışma, en azından, bu güne dek haber metinleri üzerinden sürdürülen, “Körfez açılımı bağlamında neden Katar’ın seçildiği, bunun amaç ve sonuçlarının ne olacağı” sorularına daha net yanıtlar bulmamızı sağlayacaktır. Ve kanımızca, bunun çok ötesinde, Orta Doğu coğrafyası içindeki yeri yeterince açılmamış olan Körfez Emirlikleri’nin sessiz sedasız geldikleri nokta, bu noktaya ilerleyiş süreçlerinde yanlarında ve/vaya karşılarında olan güçler, hedefleri ve bu hedefe ulaşma yolundaki kazanç ve kayıpları ve elbette nihayetinde, söz konusu kazanç ve kayıpların Batı’lı hegemonik güçler dolayısıyla Orta Doğu için ne ifade ettiğini ortaya koyacaktır.

1. Orta Doğu’nun Merkezi: Basra Körfezi

1.1. Orta Doğu Nedir? Neresidir?

Orta Doğu hem coğrafi hem siyasi olarak, “pek çok bilinmezlerin, karmaşık ilişkilerin, sorunların ve çatışmaların, ihanetlerin ve dostlukların, birleşme adına yaşanan ayrışmaların, homojen zannedilen heterojenliğin, tam olarak kavranmadığı için bazılarınca kaynayan kazan, bazılarınca bataklık

olarak tanımlanan, bazılarına göre istikrarsızlığın ve geri kalmışlığın bazılarına göre petrolün ve zenginliğin merkezi olan, üzerine çok şey söylenen ama çok az şey bilinen bir coğrafyanın”¹ ifadesidir.

“...En dar şekliyle Mısır’dan İran’a uzanan Nil ve Mezopotamya havzalarının arası için, en geniş şekliyle de Fas’tan Pakistan’a kadar yayılan bölge için kullanılan “Orta Doğu” kavramı, kadim insanlık birikimi, medeniyet aidiyeti ve jeokültürel havza olarak İslam kimliğini, jeoekonomik kaynak alanı olarak petrolü, fizik coğrafya olarak kurak bozkır ve çöl iklimini, stratejik olarak Avrasya’yı çevreleyen Rimland (Kenar Kuşak/ Deniz Hâkimiyet Teorisi) kuşağının merkez hattını çağrıştıracak unsurlarla anılagelmiştir.”²

Orta Doğu’nun onlarca, hatta yüzlerce tanımı yapılmıştır. Hangi tanım dikkate alınıralsa alınsın, Orta Doğu’dan söz edildiğinde, daha ziyade dinsel anlamda Müslümanların, etnik anlamda ise Türk, Arap ve Farsların çoğunluğu oluşturduğu bölge anlatılmaya çalışılmaktadır.

Orta Doğu, bir kavram olarak ilk kez Amiral A. Thayer Mahan tarafından Arabistan ve Hint Yarımadaı arasında kalan ve deniz stratejileri için önem taşıyan bölge için kullanılmıştır. Günümüzde, Basra Körfezi merkezli olan bu bölgenin tanımlanması fiziki özelliklerinden ziyade stratejik özelliklerine dayanmaktadır.³ Bir başka deyişle, Orta Doğu bölgesi, zenginliğiyle dünyanın geri kalanı için, çıkmazları aşma yolunda hep yeni bir fırsat olarak değerlendirilmiş ve mücadele edilmeye değer görülmüştür. Bu bağlamda, dünya tarihine yön veren ve “Doğu-Batı İkilemi”ne dair olan tüm gelişmeler bu bölgede vuku bulmuştur.

Çünkü, öncelikle bu bölge, dinsel ve tarihsel köklerin dışında, dünya petrol rezervlerinin yüzde 55.5’ini ve doğal gaz rezervlerinin yüzde 41’ini barındırmaktadır.⁴ Dahası, jeopolitik açıdan son derece kritik bir noktadadır.

Örneğin “Mahan’a göre, bir dünya imparatoru olmak için, önemli deniz ticaret yollarına hakim olmak gerektiğine göre, Hürmüz Boğazı, Aden Körfezi ve Babel Mendep Boğazı, Süveyş Körfezi ve Cebeli Tarık Boğazı bu bölgede yer almaktadır. Bu bölgede egemenlik kurmayı başaran bir devletin dünya gücü

¹ Tayyar Arı, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu: Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, İstanbul, Alfa Yayınları, 2004, s.9.

² Adem Ayten, “Orta Doğu Jeopolitiği”, *Avrasya Dosyası*, 2003-Kış, Sayı:5, s.85.

³ Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik*, İstanbul, Küre Yayınları, 2002, s.129.

⁴ “World Proved Reserves of Oil and Natural Gas, Most Recent Estimates”, *PennWell Corporation, Oil & Gas Journal*, Vol. 106.48, 03.03.2009, (Çevrimiçi), <http://www.eia.doe.gov/emeu/international/reserves.html>, Erişim Tarihi: 05 Mayıs 2009.

olması sorgulanamazdır. Geçmişte Osmanlı İmparatorluğu, sonra Birleşik Krallık, Soğuk Savaş döneminde ise bölgeyi doğrudan ve dolaylı etkileri altına alan ABD ve SSCB, bu sayede dünya gücü olmuşlardır.”⁵

Günümüz ve dünyanın yeni hegemon gücü açısından bir değerlendirme yapmak gerekirse, Orta Doğu, Üçlü Grubun (ABD, Avrupa ve Japonya) ekonomisi için yaşamsal öneme sahip olan olağanüstü petrol zenginliği nedeniyle, dünya jeopolitiğinde ve ABD’nin hegemonik askeri jeostratejisinde, her zaman için özel bir yere sahip olmuş ve bundan sonra da sahip olmaya devam edecektir. Oysa “gerçekte, Orta Doğu diye bir bölge yoktur. Orta Doğu ne Doğu’nun ortasıdır ne de homojen özellikleri olan bir bölgenin adıdır. Orta Doğu ‘çıkar bölgesi’ne verilen bir addır ve doymak bilmeyen bir iştahı anlatmaktadır. İştahlar arttıkça bölge de genişletilmektedir.”⁶

1.1 Basra Körfezi’nin Orta Doğu’daki Yeri ve Önemi

Doğu’nun her anlamda kalbi olan Orta Doğu, hiç kuşku yok ki, hem jeopolitik hem de jeoekonomik açıdan dünyanın en önemli bölgesidir. Orta Doğu nasıl dünyanın jeopolitik ve jeoekonomik merkeziyse, Basra Körfezi de hem fiili hem de teorik olarak Orta Doğu’nun merkezidir.

Basra Körfezi, esas itibarıyla Hint Okyanusu’nun 970 km. uzunluğundaki uzantısından oluşan ve Arap Yarımadası’nın doğusu ile İran’ın güney batısı arasında kalan 240.000 km² (88.800 deniz mil)’lik alanıdır. Kuzeybatıda Şatt-ül Arap’tan güneydoğuda Hürmüz Boğazı ile Umman Körfezine kadar 615 mil uzunluğundadır. Orta Doğu’nun hassas açılımı olan Körfez; nüfuz olarak bölgedeki en baskın ülke olan **İran** ile diğer yedi Arap devleti: **Irak, Kuveyt, Suudi Arabistan Bahreyn, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri** ve **Umman** tarafından çevrilmiş durumdaki yaklaşık 5 milyon km²’lik bir alanı ifade etmektedir. Bölgede 118 milyon dolayında nüfus yaşamaktadır. Kuzeyi Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla Ermenistan, Azerbaycan ve Türkmenistan; doğusu Afganistan; batısı Kızıldeniz; güneyi ise Arap Denizi ve Hint Okyanusu ile çevrili olan bölge, sanayileşme açısından geri olmanın yanında, genelde kurak olduğundan tarım için elverişli topraklara da sahip olmamakla beraber, petrol en önemli gelir kaynağını oluşturmaktadır. Gerek coğrafi yapısı gerekse dünya petrol rezervinin yaklaşık % 55.5’ine varan petrol kaynakları ile (Orta Doğu) Basra Körfezi stratejik önemini korumaya

⁵ Arı, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu: Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, s. 27.

⁶ Sedat Laçiner, “Orta Doğu Diye Bir Yer Var mı?”, *Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu Dergisi*, t.y., s. 153.

devam etmektedir. Başta sanayileşmiş Batı ülkeleri olmak üzere, genel olarak dünya ekonomisinin petrole bağımlılığı dikkate alındığında, uluslararası politika açısından bölgenin incelemeye değer bir alan olduğu ortaya çıkmaktadır.⁷

Basra Körfezi Orta Doğu ile Afrika, Hindistan ve Çin arasında önemli bir ticaret yolu ve pek çok dinin doğduğu coğrafya olarak, ticari ve dini hareketlerle karakterize olmuş bir bölgedir. Modern dönem öncesinde, bölge insanları geçimlerini büyük ölçüde inci avcılığı, balıkçılık ve uzak yol ticareti ile sağlamıştır. Orta Doğu'nun birçok yerinde olduğu gibi, Körfez halkları da, aşiretler olarak organize olmuş ve aşiretlerin tutumları ülkelerin sosyo-politik yapılanmasında belirleyici olmuştur. Körfez Devletleri'nin altı tanesi (**Irak, Kuveyt, Suudi Arabistan Bahreyn, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri**) ancak 20. yüzyılda bağımsızlıklarını elde etmiştir ve sadece **İran** ile **Umman**'ın bağımsız olarak eski bir tarihi olduğundan söz edilebilir.

Basra Körfezi bölgesi, tarih boyunca stratejik konumu ve yeraltı zenginlikleri nedeniyle, önemli güçlerin mücadele alanı olmuştur. Bu güçlerden en önemlileri, Portekizliler, Osmanlılar, İngilizler ve –günümüzde- Amerikalılar'dır. Yani, Batı'nın bu bölgeye hâkim olma çabaları çok eskilere dayanmaktadır. Osmanlı'nın 16. yüzyıldan itibaren bölgede var olan hâkimiyeti, bütünüyle Birinci Dünya Savaşı ile son bulmuştur. Bölge için bir dönüm noktası olarak kabul edilebilecek bu dönemle birlikte, bölge bütünüyle Batı (İngiliz) protektorası haline gelmiş, Batılı çıkarlara çok daha uygun bir yapıya kavuşma yolunda politikalar başlamıştır. Söz konusu dönemde, Türklerin bölgeden tasfiyesi için desteklenen “Arap Milliyetçiliği” gelişmiştir; bölgedeki fiiliyatlar için, İngiltere'nin, hem Yahudilerin hem Arapların hem de ABD'nin desteğini almaya dönük çabaları, ortaya parçalı bir bölge yapısı çıkarmıştır.

Özetle, “Osmanlı İmparatorluğu'nun bölgeden ayrılması, Batılı güçler için yeni bir fırsat olarak değerlendirilmiş ve bölgeyi egemenlikleri altına alarak emperyalist amaçlarına uygun şekilde yapılandırmışlardır.”⁸ Örneğin, İngiltere'nin bölgeye yerleşmek için aradığı fırsatı ona Ra's el-Hayma'da üstlenen korsanlar, bir İngiliz subayının karısını kaçırmakla vermişlerdir. Bu bahaneyle bölgeye 1809'da ilk İngiliz savaş gemilerini göndererek, bölgeyi işgal eden İngiltere, diğer Emirlikleri de denetim altına almasıyla sonuçlanacak

⁷ Tayyar Arı, *2000'li Yıllarda Basra Körfezi'nde Güç Dengesi*, Alfa Yayınları, İstanbul, 1999, s.10.

⁸ Arı, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu: Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, s.27.

ilk anlaşmayı (BAE'nden) Ra's el Hayma Emirliği'yle imzalamıştır. Bu yapılan anlaşma 1820 yılında diğer altı Emirlikle de yapılmış ve böylece Körfez'de İngiliz koruyuculuğu (protektorası) başlamıştır.⁹

Körfezde İngiliz varlığı genel olarak, Bahreyn, Kuveyt, Katar gibi aynı toprakları ve kültürü paylaşmalarına rağmen birbirinden ayrılmış küçük ülkelerle yapılan, İngiliz hükümetine bağlılık anlaşmaları bağlamında gerçekleşmiştir. Bu anlaşma çerçevesinde bölge ülkeleri, İngiliz hükümetinin onayı olmadan hiçbir hükümetle anlaşma yapmamayı, onlara toprak vermemeyi veya ipotek etmemeyi taahhüt etmişlerdir. Bölge ülkelerini İngiliz protektorası haline getiren bu anlaşma, 1861 ve 1892'de Bahreyn ile, 1899'da Kuveyt ile ve 1916'da Katar ile yapılmıştır.

Bu parçalı yapı Batı'nın amacına o denli uygundur ki, İngiltere'nin bölgeden İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra çekilmiş olmasına rağmen, bölge ülkeleri aralarındaki rekabet dolayısıyla, Batı tarafından rahatlıkla yönetilebilecek ülkeler olma özelliklerini sürdürmüşlerdir. Batı'nın yeni politikası, Fromkin'e göre, İngiliz egemenliğine imkân sağlayacak; parçalanmışlığından dolayı son derece zayıf ve birbirine yaslanamayan monarşilerden oluşan bir yapıdır. Bu yapı, günümüzde bile devam etmektedir.

Söz konusu dönemde, Batı'nın vaatleriyle şekillenen yapıda, bölge halklarının Batı lehine tercihleri (Osmanlı ve Halife'ye karşı emperyalist güçleri desteklemeleri) de son derece belirleyici olmuştur. Örneğin, 23 Mayıs 1918'de Arap Milliyetçileri Komitesi'nin Osmanlı karşısında İngiltere ile işbirliğine yönelik kararları içeren protokolü, bu durumun kanıtlarından biridir. İngiltere Birinci Dünya Savaşı sırasında, Orta Doğu'da hâkimiyeti için pek çok devletin desteğini almak üzere, hepsine birbiriyle çelişen vaatlerde bulunmuş, ancak bu durumun sonunda en çok bölge halkları mağdur olmuştur. Orta Doğu topraklarını Osmanlı'dan ayıran devletler, self determinasyon ilkesi bir tarafa, savaş sırasında verdikleri bağımsızlık sözünü de unutarak, manda formülüyle bölgedeki emperyalist uygulamalarını sürekli kılmışlardır. Hatta, Milletler Cemiyeti Sözleşmesi'ne konu olan bir hükümle (12. madde), manda uygulaması hükme bağlanmıştır. Buna göre, "son savaşın sonucu olarak daha önce kendilerini yöneten devletlerin egemenliğinden çıkmış ve henüz çağdaş dünyanın güç koşullarında kendi kendine ayakta duramayacak halkların

⁹ Ibid., s. 102.

gelişimi için medeniyetin kutsal vasiliğinin oluşturulması ilke olarak kabul edilmiştir.”¹⁰

Batı'nın ilgili bölgedeki hâkimiyetini meşrulaştıran bu maddenin içerdiği söylem, geçmişte var olan ve günümüze dek de süren (gelişmemiş-uygarlaşmamış) Doğu- (uygarlaştırma ajanı) Batı anlayışına denk düşmektedir.

1.1.A. Orta Doğu'nun Jeopolitik Çıkmazında Basra Körfezi Ülkeleri

2.1 Jeopolitik Çıkmazın Basra Körfezi'nde Belirlediği Koşullar: Batılı Çıkarlar ve Varolma Mücadelesi

1970'lerin başına kadar Basra Körfezi'ne ilişkin hegemon devletlerin bakış ve politikaları, genel olarak, Orta Doğu politikasının bir parçası olarak sürmüştür. Ancak özellikle, 1971'de İngiltere'nin bölgeden çekilmesiyle, ABD, bölge ile ilişkilere çıkarları bağlamında özel bir önem atfetmiştir.

“İngiltere'nin 1971'de bölgeden tamamen çekilmesiyle beraber, İran, Irak ve Suudi Arabistan hemen hemen eşit güce sahip devletler olarak sistemin temel aktörleri durumuna gelmişlerdir. Bu devletler özellikle 1970'lerde petrol fiyatlarındaki hızlı artıştan sağladıkları gelirlerle, kapasitelerini önemli ölçüde arttırmışlardır.”¹¹

Bilindiği gibi, özellikle 19. yüzyıldaki Sanayi Devrimi'yle birlikte enerji kaynakları önem kazanmış; enerji kaynaklarına sahip olma, taşıma güzergâhlarını denetim altında tutma yoluyla yön verilebilen enerji politika ve stratejileri, uluslararası politikaların oluşumunda son derece belirleyici olmuştur. Çünkü, ülkelerin varlıklarını sürdürebilmelerinin temel koşulu, refah düzeyini, ulusal ve uluslararası enerji kaynaklarını denetim altında tutmayı başararak sürdürülebilir kılmaktır. Bu durumda, enerji kaynaklarının yoğunlaştığı bölgeler, temel hedef haline gelmiştir.

Çünkü, “hızla artan dünya nüfusunu çağın gerektirdiği imkânlardan faydalandırmak, insanlığın doğal gelişim sürecini kesintisiz sürdürebilmek ancak ve ancak yeterli enerji sağlamak ile mümkündür. Diğer taraftan, milletlerin kendi aralarındaki varolma ve egemen olma yolundaki mücadeleleri enerji kaynaklarının kontrolünü ve enerjiyi en etkin ve ekonomik şekilde kullanma gayretini bir yarış hatta bazen bir savaş haline getirmektedir... Dünyada ekonomik kalkınmayı destekleyecek yeni bir enerji kaynağı

¹⁰ Ibid., s. 141.

¹¹ Arı, 2000'li Yıllarda Basra Körfezi'nde Güç Dengesi, s. 6.

bulamadığı sürece, uluslararası ilişkilerde stratejik önemi ile bu ilişkileri belirlemede etkin bir rolü olan petrole ve bu ana kaynağa sahip olan petrol ulaşım yollarını kontrol eden ülkelerin jeopolitik ve jeostratejik olarak önemlerini korumaya devam edecekleri ve oynanan oyunun büyük oyuncularını olacakları şüphesizdir.”¹²

2009 Şubat ayı verilerine göre, dünyada kanıtlanmış 1 trilyon 237,9 milyar varil ham petrol rezervi vardır. Dünyada kanıtlanmış ham petrol rezervlerinin yüzde 55,5'i Orta Doğu'da bulunmaktadır. Büyük bölümü Basra Körfezi'nde yer alan Suudi Arabistan, İran, Irak, Kuveyt, Birleşik Arap Emirlikleri, Katar, Umman, Yemen, Suriye, Bahreyn, Lübnan, Ürdün ve İsrail'i içine alan bölge, 745.998 milyar varil kanıtlanmış ham petrol rezervinin yatağıdır.

Kanıtlanmış ham petrol rezervlerinin 266,7 milyar varili Suudi Arabistan'da, 136,1 milyar varili İran'da, 115 milyar varili Irak'ta, 104 milyar varili Kuveyt'tedir. Beşinci sıradaki Birleşik Arap Emirlikleri'nin 97,8 varil ve Katar'ın 15,2 milyar varil ham petrolü vardır. Burada, Körfez ülkelerinin – büyüklüklerinin çok ötesinde bir güce kavuşturan- ham petrol rezervlerinin boyutları net şekilde görülmektedir. Körfez ülkelerinin rezerv durumunu ve bu anlamda önemini vurgulamak bağlamında, dünya gücü olarak kabul edilen dev ekonomili ülkelerin de ham petrol rezervlerine bakmakta yarar vardır. ABD'nin 21,3, Rusya'nın 60,0, Çin'in 16,0, Brezilya'nın 12,6, Meksika'nın 10,5 milyar varil kanıtlanmış ham petrol rezervi bulunmaktadır.¹³

Dünya enerji haritasında Orta Doğu kapsamında, özellikle Basra Körfezi'nin yerini görebilmek için, Üşümezsoy'un aktardığı 2006 verilerine de göz atılabilir. 2006 verilerine göre, günümüz dünya petrol üretimine baktığımız zaman, günde yaklaşık 86 milyon varil petrol üretildiği görülmektedir.

¹² Abdülkadir Gerçeksever, *Kayıp Kimlik Basra Körfezi*, İstanbul, IQ Yayıncılık, 2005, s. 70.

¹³“*Crude Oil Reserves 1980-2009*”,
www.eia.doe.gov/pub/international/iealf/ crudeoilreserves.xls, Energy Information Administration, Erişim Tarihi: 29 Nisan 2009.

Tablo-1:**ORTA DOĞU'DA KANITLANMIŞ PETROL REZERVLERİ¹⁴**

(Milyar Varil)	1980	2009	Dünya İçindeki Payı 2009 %
Bahreyn	0.240	0.125	0.0
Iran	58.000	136.150	10.1
Irak	31.000	115.000	8.6
İsrail	0.001	0.002	0.0
Ürdün	-	0.001	0.0
Kuveyt	68.530	104.000	7.7
Umman	2.400	5.500	0.4
Katar	3.760	15.210	1.1
Suudi Arabistan	166.480	266.710	19.9
Suriye	2.000	2.500	0.2
BAE	29.411	97.800	7.3
Yemen	-	3.000	0.2
Orta Doğu Toplamı	361.822	745.998	% 55.5
Dünya Toplamı	644.934	1,342.207	%100

2006 yılı ile hesapladığımız zaman bu miktarın 9.2 milyon varilini Suudi Arabistan üretmektedir. İran 4 milyon varil, Irak 1.8 milyon varil, Birleşik Arap Emirlikleri 2.3 milyon varil, Kuveyt 2.1 milyon varil üretim yapmaktadır. Bu bölgedeki diğer ülkeleri de hesaba kattığımız zaman, günde 24 milyon varillik üretim ortaya çıkmaktadır. Katar'a baktığımız zaman 5 milyar varil tüketilmiştir ve 33 milyar varil kalan petrol rezervi söz konusudur. Bu boyutuyla bakıldığında, Basra Körfezi'nin kuzeyindeki ve güneyindeki çevrede yaklaşık 700 milyar varillik petrol rezervi söz konusudur. Bu da kalan tüm petrol rezervinin yüzde 82'sinden fazlasını oluşturmaktadır.¹⁵

¹⁴ "Crude Oil Reserves 1980-2009", (Çevrimiçi), www.eia.doe.gov/pub/international/iealf/crudeoil reserves.xls, Energy Information Administration, Erişim Tarihi: 29 Nisan 2009.

¹⁵ Şener Üşümzsoy, "Basra Körfezi'nin Petrol Açısından Vazgeçilmezliği" *Türksolu*, 29.05.2006, (Çevrimiçi), <http://www.turksolu.org/108/usomezsoy108.htm>, Erişim Tarihi:

Dahası, genel olarak Orta Doğu, özeldense Basra Körfezi ülkelerinin dünya enerji kaynakları haritasındaki hatırı sayılır yeri sadece petrolle sınırlı değildir. İlgili coğrafyada, doğal gaz da önemli oranlarda bulunmaktadır. Söz konusu enerji kaynağı da, doğal gaz rezerv üretim oranının petrolden çok daha uzun ömürlü olduğunun belirlenmesiyle tüm dünyanın ilgi odağı olmuş ve kendisine sahip az gelişmiş ülkeler için güç sembolü ve siyasi mücadele aracı haline gelmiştir.¹⁶

Dünya enerji kaynakları dağılımına göre, Orta Doğu bölgesi, doğal gaz rezervlerinin yüzde 41.5'ine¹⁷ sahip bulunmaktadır. Dünya doğal gaz rezerv/üretim oranı altmış bir yıldır. Bu oran petrol için ise kırk yıldır. (Yani dünya doğal gaz üretiminin potansiyel üretim süresi daha fazla tahmin edilmektedir ve bu süre Orta Doğu'da en yüksek seviyededir) Orta Doğu'da yüz yıldan fazla, Afrika'da seksen altı yıl, Eski Sovyet Cumhuriyetleri'nde seksen yıl, Güney ve Orta Amerika'da yetmiş iki yıl, Kuzey Amerika'da on yıl, Avrupa'da on sekiz yıl doğal gaz üretim süresi olacağı tahmin edilmektedir. Doğal gaz kaynaklarının Basra Körfezi ülkelerini öne çıkarır şekildeki dağılımı ise aşağıdaki tablodan açıkça okunmaktadır.

Tüm bunlar bağlamında, Orta Doğu –özellikle Basra Körfezi– Sanayi Devrimi hariç tutulacak olursa- dünya tarihini en çok etkileyen gelişme ve değişmelerin görüldüğü bir bölge haline gelmiştir. Bu sebeple, dünya hâkimiyetine yönelmek isteyen her devlet için Orta Doğu hâkimiyeti, en önemli ve vazgeçilmez adım olmuştur.¹⁸ Yukarıda Mahan'dan aktardığımız gibi, dünya imparatoru olmak için önemli deniz ticaret yollarına hâkim olmak da gerekmektedir ki, Basra Körfezi, bu yolların kesişme noktasıdır. Dolayısıyla, dünya hâkimiyetine yönelen devletlerin bu bölgeye yönelik egemenlik düşleri kaçınılmazdır.

30 Ağustos 2008.

¹⁶ Gerçeksever, *Kayıp Kimlik Basra Körfezi*, s. 74.

¹⁷ “World Proved Reserves of Oil and Natural Gas, Most Recent Estimates”, *PennWell Corporation, Oil & Gas Journal*, Vol. 106.48, 03.03.2009, (Çevrimiçi), <http://www.eia.doe.gov/emeu/international/reserves.html>, Erişim Tarihi: 05 Mayıs 2009.

¹⁸ Gerçeksever, *Kayıp Kimlik Basra Körfezi*, s. 35.

Tablo-2:**ÜLKELER İTİBARIYLA DOĞAL GAZ REZERVLERİ (2009)¹⁹**

Ülke	Rezerv (Trilyon kübik feet)	Toplam Rezerv İçi Payı %
Dünya	6.252.364	100,0
Orta Doğu (Toplam)	2,591.653	41.5
Rusya Federasyonu	1.680.000	26.9
İran	991.600	15.9
Katar	891.945	14.3
Suudi Arabistan	255.470	4.1
ABD	237.726	3.8
B.A.E.	214.400	3.4
Nijerya	184.160	2.9
Venezüella	170.929	2.7
Cezayir	159.000	2.5
Irak	111.940	1.8
Endonezya	106.000	1.7
Türkmenistan	94.000	1.5
Kazakistan	85.000	1.4
Malezya	83.000	1.3
Norveç	81.680	1.3
Çin	80.000	1.3
Özbekistan	65.000	1.0

¹⁹ “World Proved Reserves of Oil and Natural Gas, Most Recent Estimates”, *PennWell Corporation, Oil & Gas Journal, Vol. 106.48, 03.03.2009, (Çevrimiçi)*, <http://www.eia.doe.gov/emeu/international/reserves.html>, Erişim Tarihi: 05 Mayıs 2009.

Kuveyt	63.360	1.0
Mısır	58.500	0.9
Kanada	57.960	0.9

Bugün için, dünya hâkimeyetine yönelen, dolayısıyla enerji havzalarını, deniz ticaret yollarını denetim altında tutmaya çalışan devlet ABD'dir. Zaten Basra Körfezi'nin önemi, ABD çıkarlarının tüm dünya ölçeğinde tek ve hâkim belirleyici durumuna geldiği dönemden itibaren, stratejik olarak artmıştır.

ABD'nin bölgeye olan ilgisi, başta petrol zenginliğinden kaynaklanmakla birlikte esas olarak, petrolün kontrol ve güvenliğini sağlamak, Arap ülkelerinde daha önce yapılmak istendiği gibi, bölgeye yerleşen Amerikan şirketleri aleyhine millileştirilme yapılmasını engellemek; dost olmayan bölgesel güçlerin (Irak, İran ve bazen de Suudi Arabistan) hâkimiyetinin önüne geçmek; bölge dışı egemen olabilecek güçlerin (Rusya, Avrupa Birliği, Japonya ve Çin) çıkarlarını baltalamak ve üzerindeki kendi payını reddettiği terörizmi kontrol etme iddiasını sürdürmek için, Basra Körfezi'ni kontrol altında tutmaya yöneliktir.

Üstelik ABD, kendi hegemonyasını sürdürme çabasında özellikle Avrupalı ve Japon rakiplerine karşı üç belirleyici avantaja sahip olduğunu gayet iyi anlamış durumdadır: Yerkürenin doğal kaynaklarını denetliyor olmak, askeri bir tekel ve kapitalizmin ideolojik egemenliğini ifade etmek için kullanılan "Anglo- Sakson" kültürün etkisi. Bu üç avantajın sistematik bir biçimde kullanılışı, ABD'nin Orta Doğu petrolü üzerinde askeri denetim kurmak için gösterdiği çabaları aydınlatmaktadır.²⁰

Zaten bu bölge, hegemon devletlere imtiyaz vererek güvenliğini sağlama yolunda ilişki geliştirmenin önemli örneklerini sergilemiştir. Örneğin, İran Şahı 1901'de lüks harcamalarını yabancılara verdiği imtiyazlarla karşılama yoluna gitmiş ve bu doğrultuda Rusya'nın etkisi altında bulunan beş kuzey ili hariç, İran'daki tüm petrol imtiyazları, toplam kârın yüzde 6'sı karşılığında, bir İngiliz vatandaşı olan William Knox D'Arcy'ye verilmiştir. İran'da petrolün varlığının 1908'de kesinlik kazanmasıyla birlikte, 1909'da kurulan Anglo Iranian Oil Company'nin hisselerinin yüzde 51'ini 1914'te alan İngiliz

²⁰ Samir Amin; Ali El Kenz, *Avrupa ve Arap Dünyası*, Çev. Kemal Ülker, İstanbul, Versus Yayınları, 2006, s.70.

hükümeti, şirket üzerinde ve dolayısıyla da İran petroleri üzerinde denetim sahibi olmuştur. Petrol imtiyazıyla dünya hâkimiyetine yönelen güçlerle ilişkiler ve güvenlik sağlama yolu, Basra Körfezi ülkelerince yoğun olarak uygulanmıştır.

Elbette, tarih boyunca Doğu ve Batı arasındaki eşitsiz ilişki biçimleri bağlamında, hegemon devletler kadar söz konusu hegemonyayı kabul eden (ya da tabi olan) ülkelerin koşul ve seçimleri de ortaya çıkan sonuçlar hususunda belirleyici olmuştur. Bu bağlamda, genelde Basra Körfezi -özelde ise bu bölgede yer alan petrol zengini Arap monarşileri- her dönemde “uzun vadede çıkarları farklılaşmaya mâhkum, uzlaşmaz iki efendinin kölesi olarak kalmıştır”²¹.

Çok uzun dönem –belki hâlâ- Batı’nın kolonizasyon hedefinin nesnesi olan Körfez ülkeleri, genel olarak bu kolonizasyon çabalarına belirgin bir direnç gösterememiştir. Edward Said’e göre, deniz aşırı tahakküm konusunda büyük ölçüde karşı çıkılmamış ve caydırılmamış bir iradeden söz edilmektedir. Örneğin, “19. yüzyılın sonlarında Batı’daki sömürgeci lobilerin entrika ya da halk desteği yoluyla ulusu, toprak için daha çok kapışmaya ve yerlileri emperyal güçlerin hizmetine daha çok koşmaya doğru itmesi, süreci durdurma ya da baskılama yönünde pek az çaba görülmesi, bizi etkilemiş olmalıdır.”²²

Arap monarşilerinin aradığı “efendi” bugün için ABD’dir. Körfez ülkelerinin aşırı muhafazakâr yöneticileri, hiçbir zaman için sorgulamayı düşünmedikleri -belki de varlıklarının garantisi olarak gördükleri- liberal küreselleşmenin ve ABD’nin hegemonyacı taleplerinin iletişim kanalları gibi hareket etmişlerdir. Bu hükümetler, özellikle 1990-1991 Körfez Savaşı’nın sonrasında, bölgede ABD’nin askeri varlığının sürekli hale gelmesinin ardından, ABD’nin yarı-protectorası haline gelmişlerdir.²³

Çünkü söz konusu monarşiler, sahip oldukları ekonomik güce rağmen; sahip olamadıkları güvenlik ihtiyacından -dünya sisteminde aktif ajanlar olarak değil sisteme tek yanlı uyarlanan pasif ajanlar olarak var olmalarından- dolayı, varlıklarını koruyabilmek için –din, dil, ırk birlikleri olan ülkelere karşı bile - başta ABD olmak üzere, pek çok ülkeyle işbirliği yapmışlardır. Maalesef bu

²¹ Muhammed El-Uvifi, “İktidarsız Nüfuz: El Cezire ve Arap Kamu Alanı”, *El Cezire Olayı: Yeni Arap Medyası Üzerine Eleştirel Perspektifler*, İstanbul, Versus Yayınları, 2006, s.88.

²² Edward W. Said., *Kültür ve Emperyalizm*, Çev. Necmiye Alpay, Hil Yayınları, İstanbul, 2004, s. 284.

²³ Amin, El Kenz, *Avrupa ve Arap Dünyası*, s. 171.

işbirliği, tam anlamıyla ikiye bölünmüş politikaların ortaya çıkmasına yol açmıştır. 1967 yılındaki “Altı Gün Savaşları”nda bile, Körfez ülkelerinin güvenliklerini sağlama yönündeki çabaları, bu tür politikaların örneklerini ortaya koymuştur. Örneğin Ürdün, savaş sonrasında, bir yandan bölge ülkelerinden destek almaya çalışırken bir yandan da bölgede tehlike oluşturabilecek ülkelere karşı Batı ile işbirliği yoluna gitmiştir. Bu ve benzeri yönelimleri tüm Körfez ülkeleri, koşulları bağlamında defalarca gerçekleştirmiştir.

Bu duruma ilişkin örnekler, “hegemon devletin” değişimine bağlı olan bazı ufak tefek değişikliklerle, sürekli anlatılmaya çalışılmıştır. Kimine göre, iki efendiden biri ABD, diğeri Suudi Arabistan; kimine göre ise biri ABD diğeri ise İran’dır. Ya da 20. yüzyılın ortalarına dek ABD’nin yerinde İngiltere oturmaktadır. Aktörler değişse bile, yaklaşım özü itibarıyla değişmemekte ve Körfez’deki Arap monarşilerinin iki güç arasında sıkışmışlığını örneklemektedir.

Elbette bu “iki güç arasında sıkışmışlık durumu”, aslında bir tür bağımlılığı heceleemektedir. Körfezin petrol zengini monarşileri için bu bağımlılığın nedeni, coğrafi sınırlar ve ekonomik açıdan istikrar ve güvenliklerini koruma ihtiyacıdır. Çeşitli ödünler vererek, iş birliği yaptığı ülkeler ile ilişki biçim ve dönemleri de, bu durumu belgeler niteliktedir. Çünkü, bir ülkenin ekonomik gelişmesi ve güvenliğinin sürdürülebilirliği hususundaki risk tahmin ve tayini, o ülkenin varlığını ve gelişme çizgisini koruma ve sürdürmesinde son derece önemlidir. Orta Doğu gibi fiili ve ekonomik çıkar çatışmalarının şiddetli biçimde yaşandığı bir coğrafyada, bu önem çok daha kritik bir boyut kazanmaktadır. Körfez monarşileri de, dünya enerji kaynaklarındaki büyük payına rağmen –bölgenin içinde bulunduğu ve potansiyel çatışma durumundan dolayı- dahil oldukları, coğrafi ve ekonomik risk tahminlerine ilişkin olumsuz tabloyu alt edebilmek için, bir çeşit “koruma şemsiyesine” ihtiyaç duymaktadırlar. Bu koruma, ilgili ülkeleri, büyük enerji tüketicileri ve yatırımcıları için çekici hale getirmekte ve kendi coğrafyalarındaki daha güçlü ülkelerle ilişkilerinde, ellerini -varolma koşullarını- güçlendirebilmektedir.

Bu bağlamda, Körfez ülkelerinin, bölgedeki büyük devletlerin aksine, kendi güvenliklerini sağlayamayacak ölçüdeki askeri ve nüfus yapıları, onları, ABD ile güvenlik temelli ilişkilere itmiştir. ABD’nin de yukarıda anlattığımız çıkarları doğrultusunda bölge güvenliğini şansa bırakmama yönündeki kararlı tutumu dikkate değerdir. ABD, bu güvenlik iş birliği anlaşmalarını, büyük ölçüde kendisine üstlerini açan Körfez ülkelerinde askeri güç bulundurma yönünde yapmaktadır. Zaten –bu coğrafyada var olmaya çalışan- ABD için

işbirliği yoluna gitmek isteyen Körfez devletlerinin güvenliği ve bu nedenle bu devletlerle ilişkilerin geliştirilmesi her zaman büyük önem taşımıştır.

Özetle, Arap ülkeleri içinde özellikle halkını maddi olarak doyuran Körfez Emirliklerinde, artık kendi güçlerine dayanarak direnmeyi içeren Pan-Arap oluşum ve gelişmelerden söz etmek mümkün görünmemektedir. Çünkü, “tarihin bu sayfası çoktan kapanmıştır. Arap ülkeleri ne yerel devletler olarak ne de bütün bir Pan-Arap varlığı olarak bundan böyle kendi projelerine sahip değildirler.”²⁴ Bundan böyle bu ülkelerdeki tüm gelişmeler, eleştirel ve araştırmacı bir bakış açısıyla hegemon devletler ile aralarındaki çıkar ilişkilerinin belirleyiciliği dikkate alınarak okunmalıdır.

2.2 Körfez Ülkelerinin Batılı Çıkarlara Uygun Ekonomi-Politik Koşulları

Basra Körfezi genel olarak geleneksel hanedanlık rejimlerinin hüküm sürdüğü ya da en iyi ihtimalle parlamenter sisteme geçilmiş olsa da tam anlamıyla demokratikleşme, demokratik politikalar üretme, demokratik katılım ve bağımsızlık konusunda gerekli açılımları sağlayamayan; demokrasinin gelişimi için gerekli toplumsal ve kültürel altyapının yeterli olmadığı ülkelerden oluşmaktadır. Burada yer yer modern demokratik devletlerden söz edebiliyorsak da Basra Körfezi’nde, geleneksel hanedanlık rejimiyle yönetilen ve demokratikleşmeden uzak devletlerin ağırlıkta olduğunu söylemek yanlış olmaz. Örneğin, bölgenin en modern ülkesi olarak kabul edebileceğimiz İran’ın, seçilmiş bir parlamentosu ve devlet başkanı bulunmasına rağmen tüm denetim dinsel bürokrasinin elindedir. Bunun dışındaki Suudi Arabistan, Kuveyt, Bahreyn, Katar, BAE ve Umman’da ise, tamamen veraset yoluyla el değiştiren hanedanlık rejimi (krallık ya da emirlik) hâkimdir.

Zaten genel olarak, Arap dünyasında yer alan devletlerin neredeyse tamamının demokratik yapısından söz etmek mümkün değildir. Bu bölgede hâkim iktidar tipi otokrasi* ya da otokratik monarşidir. Bu yönetim biçiminde, devlet iktidarı, kişisel iktidarla eşanlamlı olmaktadır. Körfez’deki iktidarların bir diğer özelliği ise, Vahabi tarzı din kurumuyla bütünleşmiş bir monarşiyle

²⁴ Amin, El Kenz, *Avrupa ve Arap Dünyası*, s. 59.

* Otokrasi, Fransızca “Monarchie” kelimesinden gelen, bir hükümdarın devlet başkanı olduğu ve söz konusu devlet başkanının bu yetkiyi yaşamı boyunca elinde bulundurduğu yönetim biçimini ifade eden bir yönetim biçimi olan Monarşinin, bir çeşitidir. Fakat monarşinin aksine yönetim her zaman miras yoluyla kalmamakta, kişi tarafından ele geçirilmektedir.

yönetilmeleridir. Bu bağlamda yargı kurumu da dâhil olmak üzere tüm güçler, dini geleneklere göre düzenlenmiştir.

Bu durum, İslamiyet ile anılan söz konusu devletlerin siyasi İslama dayalı anlayışlarına da uygundur. Çünkü siyasi İslam, direnme yerine teslimiyeti savunan ve toplumun özgürlükleri çerçevesinde, kendi geleceğini tayin hakkını yadsıyan yapısıyla, bu yönetim biçimleriyle uyumludur.

“Körfez devletlerinin de hemen hepsinde, otoriter yönetimler işbaşında bulunmaktadır. Bunlardan Suudi Arabistan ve İran arasında belirgin farklılıklar bulunmakla beraber, siyasal rejimlerinin İslam’a dayandığını iddia eden bu devletler dini, halk üzerinde bir baskı ve onları yönetme aracı olarak kullanmaktadırlar... Siyasal yapıları mutlak monarşiden meşruti monarşiye yaklaşan ama genelde otoriter görünümelerini koruyan Körfez ülkeleri ekonomik açıdan karma ekonominin hüküm sürdüğü, özel mülkiyete izin veren, özel sektörü ve yabancı sermayeyi teşvik eden ekonomik yapılara sahiptirler... İhracat gelirleri temelde petrole (bütçe gelirlerinin yüzde 80’ini, milli gelirlerinin yüzde 30’unu oluşturmakta) ikinci olarak da doğal gazı dayanan bu ülkeler, petrol dışı sektörleri geliştirerek ekonomilerini çeşitlendirmeye çalışmaktadırlar.”²⁵

Özellikle din, bu bölgede önemli bir siyasi ajandır. Bölgede yaşayan halkların hemen hepsinin Müslüman olması, dini, toplumsal dayanışmayı sağlamak ve halkın yönetime sadakatini devam ettirmek amacıyla kullanılan bir araç haline dönüştürmekte; kabile toplumunda siyasal itaatin vücut bulma biçiminin hiyerarşik olması da, Körfezde’deki siyasal istikrarın var oluşunun önemli bir nedeni olarak görülmektedir.

Bu ülkelerde, ekonomik liberalizm ve serbest piyasa ekonomisine geçiş, demokratikleşmeden daha hızlı gerçekleşmiş, bu konuda epey mesafe alınmıştır. Bölgede, özel mülkiyet sınırlanmadığı ve özel girişimcilik engellenmediği gibi, yabancı sermayeyi ülkeye çekmek için ek tedbirlere de başvurulmaktadır. Bunlardan özellikle Bahreyn ve Katar, dünyanın en önemli bankacılık ve finans merkezleri arasında yer almaktadır.²⁶

Ekonomik güçlerine bağlı olarak, Basra Körfezi ülkelerinde yaşayan Arapların durumu, genel Arap dünyasından oldukça farklı ve ayrıcalıklıdır. Ekonomik ve teknolojik olarak son derece iyi koşullara sahiptirler. Örneğin, CIA Factbook’un 2008 verilerine göre, Kuzey Afrika ülkesi Cezayir’de kişi

²⁵ Arı, *2000’li Yıllarda Basra Körfezi’nde Güç Dengesi*, s. 87.

²⁶ Arı, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu: Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, s. 29.

başına düşen GSYİH 7,000 dolar veya Yemen'de 2,400 dolar iken; Basra Körfezi ülkesi Katar'da 103,500 dolar, Kuveyt'te 57,400 dolar, Umman'da 20,200 dolar, Bahreyn'de 37,200 dolar, BAE'nde ise 40,000 ve Suudi Arabistan'da 20,700 dolardır.²⁷

“Körfezde bulunan devletler esas olarak bir bütün halinde Müslüman devletler olarak bilinmekle beraber, bu devletler arasında var olan mezhep ayrılıkları, ideolojik sorunlar, sınır sorunları, tarihsel ve psikolojik sorunlar, ülkelerin politik önceliklerinin farklı olması ve farklı politik tercihlere sahip olmaları ayrıca Batılı ülkelerle birebir ilişkileri, bu ülkelerin güçlü bir birlik oluşturamamalarına ve bölgeyi ilgilendiren pek çok uluslararası sorun karşısında, birlikte hareket edememelerine neden olmaktadır.”²⁸

Özetle “bölgenin yakın tarihinde denenen birleşme istekleri, farklı aşiretlerin menfaat kavgalarından öteye gidememiştir.”²⁹

Çoğu 18. yüzyılda kurulmuş hanedanlıklara dayanan Körfez monarşilerinin, geçmişten günümüze hâlâ varlıklarını sürdürmelerinde etkili olan olgular: İngiliz emperyalizminin çıkarları (bugün için de ABD emperyalizminin çıkarları), II. Dünya Savaşı sonrasında artan zenginlikleri ve hamilere sağlanan petrol imtiyazlarıdır. Batı'nın çıkarları doğrultusunda gelişmelere gebe koşulları destekler nitelikteki bu olgular, yeni ve daha görkemli açılımlarla hala sürmektedir. Bu açılımların en nezih örneklerini veren Körfez Monarşilerinden biri de, son dönemlerde adını Türkiye'de yaptığı yatırımlar ve resmi ziyaretler bağlamında sıkça duyduğumuz Katar'dır.

3. Katar'ın Körfez'in Jeopolitik Çıkmazından Büyükler Ligine Uzman Yolu

3.1 Katar'ın Coğrafi, Tarihsel ve Ekonomi-Politik Koşulları

Katar, (Abu Dabi, Dubai, Şarja, Acman, Ümmül Kayvan, Füceyre ve Ra's el-Hayma adlı yedi Emirliğin oluşturduğu) Birleşik Arap Emirlikleri adı altında birleşmeyi tercih etmeyip, bu yapılanmanın dışında kalan iki Basra Körfezi Emirliği'nden (Katar ve Bahreyn) biridir. Ülke coğrafi olarak iki Kıbrıs adası büyüklüğündedir (Belçika'nın yüzölçümünün üçte biri; Türkiye'nin yüzölçümünün yetmişte biri kadar.) ve Suudi Arabistan'dan Basra Körfezi'ne uzanan 11,437 km² lik bir alana sahiptir.

²⁷ “Greater Middle East:Managing Change in Troubled Times?”, *CIA Factbook 2008*, (Çevrimiçi), www.odci.gov/cia/publications/factbook, Erişim Tarihi: 17 Nisan 2009.

²⁸ Arı, 2000'li Yıllarda Basra Körfezi'nde Güç Dengesi, s. 13.

²⁹ Barry Rubin, “Jeopolitik ve Orta Doğu”, *Avrasya Dosyası*, 2002, Cilt:8, Sayı:4, s. 41.

Körfez ülkelerinin Bahreyn'den sonra diğer bir küçük ülkesi olan ve 1971'de İngiltere'nin bölgeden çekilmesiyle bağımsızlığını kazanan Katar Devleti (State of Qatar veya Dawlat Al Qatar), Basra Körfezi'nin batı kıyısında bir yarımada üzerinde bulunmaktadır. Kuzeyden Basra Körfezi, güneyden ise, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri'yle çevrili olan Katar'da, 824,789 (Temmuz 2008) dolayındaki nüfusun % 70'ini yabancılar oluşturmakta ve iş gücünün de % 90'ı yabancılardan meydana gelmektedir. Nüfusun sadece 200 bin dolayındaki kısmı Katar vatandaşıdır. Katar halkının çoğunluğu Vahabi olmakla beraber, ülkede % 25 dolayında Şii yaşamaktadır.³⁰

Tablo-3:

Katar'da Etnik Grup Oranları³¹	Katar'da Farklı Dinlerin Oranları
Arap 40%	Musulman 77.5%
Hintli 18%	Hristiyan 8.5%
Pakistanlı 18%	Diğer 14%
İranlı 10%,	
Diğer 14%	

Katar Devleti'nin resmi dini İslam'dır ve ülkenin birincil yasama kaynağı Şeriattır. Suudi Arabistan'da olduğu gibi, Vahabi inançlara zorunlu, katı biçimde; çoğu resmi uygulamada bağlı kalmamaktadır. Gayrimüslimlerin dinini yayması illegal olmasına rağmen, ibadet özgürlüğü anayasal güvence altındadır. "Katar, aralarında Dr. Yusuf Al Qaradawi'nin de bulunduğu birkaç muhafazakâr İslami ruhbana ev sahipliği yapmaktadır. Kasım 2005'te Emir, Anglikan Kilisesi'ne 7 milyon dolarlık inşaat için arsa bağışlamış; inşaat, 2006 Nisan'ında başlamıştır. Bu kilise ve diğer 3 kilisenin daha 2009'da tamamlanması beklenmektedir. Katar 2002 Kasım'ında da Vatikan'la diplomatik ilişki kurmuştur."³²

Resmi dili Arapça olan ülkede İngilizce, eğitim dili ve günlük kullanım dili olarak yaygın olarak kullanılmaktadır. Ülkede toplam nüfusun % 89'u

³⁰ Lenore G. Martin, *The Unstable Gulf: Threats From Within*, Lexington, Lexington Books, 1984, p. 81.

³¹ "Qatar", *CIA World Factbook*, (Çevrimiçi), <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/qa.html>, Erişim Tarihi: 13 Aralık 2008.

³² Christopher M. Blanchard, "Qatar: Background and U.S. Relations", *CRS Report for Congress*, Congressional Research Service, 2008, p. 4.

okuryazardır ve işsizlik oranı sadece %0.7'dir. “Katar’da bulunan arkeolojik kalıntılar, M.Ö. 4000 yılında yaşanmış bir yer olduğunu göstermektedir. 5. yüzyılda Yunan tarihçi Herodotus, denizci Kenaniler’in Katar’ın ana halkı olduğunu belirtmiştir.³³ Ayrıca coğrafya tutkunu Makedon Kral Ptolemy’nin, M.S. 2. yüzyılda hazırlanan –dünyanın en eski haritası olan- haritasında, ülke “Katar” olarak belirtilmiş ve adının o zamanlarda orada yaşayan ve çok önemli ticari limanları olan “Zubara”lılardan aldığına inanılmıştır.³⁴

Katar, Hz. Ebu Bekir döneminde İslam topraklarına katılmıştır. Emeviler döneminde bazı ayaklanmalara şahit olan ve zaman zaman bağımsız yönetimlerce idare edilen Katar’a 899’da Karmatiler hâkim olmuşlardır. Karmatiler’in hâkimiyeti 1058’deki halk ayaklanmasına kadar sürmüştür. Bundan sonra bölge, yerel kabile şeyhlerinin yönetiminde kalmıştır. 1520’de Katar’ı Portekizliler işgal etmiş, ancak Portekizliler çok fazla kalmamışlar ve onların çekilmesinden sonra, Beni Halid Kabilesi bölgeye hükmetmeye başlamıştır. 1766’da Utub Kabilesi’nin El Halife ailesi mensupları Katar’a yerleşmiş; burada inci avcılığı ve ticaretiyle uğraşmaya başlamış ve 1783’te de burada bir bölgesel yönetim oluşturmuşlardır.³⁵ Böylece, 1870’lere kadar Katar’ın denetimi 1783’te Bahreyn’i denetimlerine alan Al Halife (Al Khalifa) hanedanının elinde bulunmuştur.³⁶ Katar’da en önemli hegemon devletler Osmanlı ve İngiltere olmuştur. Biraz daha ayrıntıya girersek: “1871’de bölge Osmanlı Devleti’ne tabi olmuş, Türk askeri birliği Katar’da 1915’e kadar kalmıştır.”³⁷

Katar’ın 1916’da imzalanan bir anlaşmayla İngilizlere tabi hale geldiği dönemdeki şeyhi, Şeyh Abdullah bin Jassim Al Thani’ dir. İngilizler, 1970 yılında Katar’dan askerlerini çekmişler ve 3 Eylül 1971 tarihinde yerli yönetici Şeyh Ahmed bin Ali Al Thani’ye emirlik unvanı verilmiştir. Katar’ın “bağımsız” bir konuma erişmesinden sonra, 22 Şubat 1972 tarihinde Şeyh Khalifa bin Hamad Al Thani emirliğe getirilmiştir. Katar yönetimi, büyük

³³ *Qatar Cultural Book*, DAGOC- Doha Asian Games Organizing Committee Press, 2006, p. 7.

³⁴ Hilary Bainbridge, *Marhaba: Qatar’s Premier Information Guide*, Winter 2007-2008, p. 11.

³⁵ Samir A. Azam, *Everything Qatar: Your Comprehensive Guide To The Heart Of The Arabian Gulf*, Department of Information and Research Ministry of Foreign Affairs Press, 2007, p. 14.

³⁶ Jawad Al Arayed, *A Line in The Sea*, California, North Atlantic Books, 2003, p. 125.

³⁷ Zekeriya Kurşun, *Basra Körfezi’nde Osmanlı İngiliz Çekişmesi-Katar’da Osmanlılar (1871-1916)*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2004, s.2.

ölçüde Körfez ülkelerinin genel yönetim biçimine uygunluk göstermektedir. Tüm Körfez monarşileri ve halkları için geçerli olan ve Edward Said'in dillendirdiği koşullar, Katar için de şöyle olmuştur: “Bağımsızlığını yeni kazanmış ulusun tüm heyecanına, gayretine karşın, orta sınıfın zayıflığı, altyapının ve bilgi birikiminin eksikliği, uluslararası baskılar, arzu edilen büyük atılımın gerçekleştirilmesini engellemiş; aslında, pek çok şey, bu arada özellikle sosyal yapı aşağı yukarı aynı kalmıştır. Sıradan insanların hayal kırıklığı, yeni yönetimin otoriteryen tedbirleriyle kontrol altına alınmıştır. Bu arada, liderin saygınlığı da yavaş yavaş bir kült biçimine dönüşmeye başlamıştır. Sonunda, sömürgeci gücün kovulmasıyla kazanılan bağımsızlık, pek çok alandaki başarısızlıklarla ağır ağır “uzaktan kumanda” bir sömürgeciliğe geçiş yapmıştır ve yakın geçmişte devamlılık göstermektedir. Eski kolonyal güç, artık fiziki anlamıyla orada olmasa da, iktidarını büyük ölçüde tekrar kurmuştur.”³⁸ Katar’ın politik koşullarıyla ilgili olarak ise şunlar söylenebilir: Katar, mutlak monarşi ile yönetilen bir Emirliktir. Emir Şeyh Hamad bin Khalifa Al Thani 27 Haziran 1995 yılında, kansız bir darbe ile babasının yerine yönetime gelmiştir. Bütün güç (devlet başkanlığı, savunma bakanlığı ve başkomutanlık ünvanları) Emir’in elinde olup, başbakanlık (Hamad bin Jasim bin Jabor Al Thani) gibi pozisyonlarda da hükümler aileden kimseler görev yapmaktadır. Al Thani ailesi yaklaşık 5 bin kişiden oluşan büyük bir ailedir. Devlet başkanlığının babadan oğula geçtiği sistemde, sık sık egemenlik mücadeleleri yaşanmaktadır, bugünkü Emir’in tahta çıkışı da, böyle bir mücadele sonunda gerçekleşmiştir.

Tablo-4:

KATAR DEVLETİ’NİN EMİRLERİ³⁹

- Şeyh Mohammad bin Thani (1850- 1878)
- Şeyh Jassim bin Mohammed Al Thani (1878 -1913)
- Şeyh Abdullah bin Jassim Al Thani (1913 - 1949)
- Şeyh Hamad bin Abdullah Al Thani (1940-1948)
- Şeyh Ali bin Abdullah Al Thani (1949 - 1960)
- Şeyh Ahmed bin Ali Al Thani (1960 - 1972)

³⁸ Kaan Durukan, “Doğu-Batı İkilemi”ne Dört Bakış, Montesquieu, Fanon, Galeano, Said, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2004, s. 69.

³⁹“Qatar”, 21.08.2008, (Çevrimiçi), <https://www.cia.gov/library/publications/the-worldfactbook/geos/qa.html#Govt>, Erişim Tarihi: 03 Eylül 2008.

• Şeyh Khalifa bin Hamad Al Thani (1972 - 1995)• Şeyh Hamad bin Khalifa Al Thani (27 Haziran 1995 – Devam Ediyor)

Daha önce belirttiğimiz üzere, Katar'ın hükümlerlik sistemi tartışmaya açık olarak, Emir'in erkek çocuklarına veraset yoluyla geçmektedir. Şeyh, iki büyük oğlu daha olmasına rağmen, 1996'da Prens Jassem'i vâliht göstermiştir. Ancak 2003 Ağustos'unda üçüncü oğlu olan Jassem bin Hamad Al Thani'yi kendi varisi olarak tanımlamaktan vazgeçmiştir. Bugün Emir, dördüncü oğlu Tamim bin Hamad Al Thani'yi Katar Monarşisinin varisi olarak tanımlamaktadır. Özetle, bugün rejimin vâliht prensi Şeyh Tamim bin Hamad Al Thani'dir.

Ülkedeki diğer yönetim mekanizmaları ise şöyle şekillenmiştir: Emir tarafından atanan kabine idari işleri yürütmektedir. 1970'den bu yana yürürlükte olan Anayasa yerine, 29 Nisan 2003 tarihinde referandum ile onaylanan ve 9 Haziran 2005'te yürürlüğe giren yeni Anayasaya göre, yönetim gücünün bir kısmı 45 sandalyelik Danışma Meclisi'ne devredilmiştir. Yine yeni Anayasaya göre, yasama organı Al Shura adı verilen Danışma Meclisi'dir. (Advisory Council ya da Majlis Al Shura) Danışma Meclisi üyelerinin 3'te 2'sini halkın seçmesi, geri kalanı ise Emir'in ataması öngörülmüştür. Ancak bunun, uygulamada izlerini görmek mümkün değildir.

Tüm bu anlatımlardan da görüldüğü üzere, yasama ve yürütme faaliyetleri Emir fermanına bağlı olmakla birlikte, halkın siyasal katılımı sembolik bir belediye seçiminden öteye gidememiştir. Ülkede, siyasal parti ya da siyasal baskı gruplarından söz edilemez. Zaten son derece apolitik olan Katar halkının da, tarih boyunca siyasal katılım konusunda bir mücadelesi olmamıştır.

Ülkenin ekonomik koşulları ise siyasal gelişiminin çok ötesinde bir gelişme çizgisi takip etmiştir. Katar, pek çok açıdan "küçük" ama potansiyeli çok büyük bir ülkedir. Önce İngiltere'nin şimdilerde de ABD'nin buradan uzaklaşmak istememelerinin sebebi de budur.

Aslında geçmişte yarımada, inci dışında gözle görünür çok az doğal kaynağa sahiptir ve 18. yüzyıl ortalarına gelindiğinde burası dünyanın en verimli inci üretim merkezlerinden biridir. Nadir bulduklarından doğal incilerin fiyatı da yüksektir. Ama yine de, Katar halkının geliri çok azdır. 1930'larda Japonlar daha ucuza kültür incisi üretmenin yolunu bulunca ülkenin doğal inci endüstrisi de çökmüştür. Petrol rezervlerinin işletilmeye başlanacağı 1949 yılına kadar Katarlılar da, diğer Körfez ülkeleri gibi sadece balıkçılık ve

denizcilikle geçimini sağlamaktadır. Ama petrolün işletilmeye başlanmasıyla, ekonomik yaşam düzeyi tamamen değişmiştir. Ülke, 1971 yılında bağımsızlığını kazandıktan sonra, petrol ve doğal gaz gelirlerini demir-çelik ve petro-kimya gibi değişik sanayi alanlarında yatırıma dönüştürmeyi başarmıştır. Otoyolları, havaalanları, iletişim ağı ve büyük iş merkezleriyle modern bir görünüm kazanan ülke, kişi başına düşen milli gelir oranıyla dünyadaki en zengin ülkelerin başında gelmektedir.⁴⁰ Tarım, Katar'ın GSYİH'nın yüzde 0,2'sini sağlamaktadır. Ülke iklimi ve kıt su kaynakları, bu sektörün gelişmesini önlemektedir. Resmi raporlara göre, Katar'ın toplam alanının sadece yüzde 0,7'si ekilebilir niteliktedir. Tarım üretimini teşvik etmek amacıyla ekilebilir alanların tamamı devlete aittir.

Bununla birlikte, “1939’da, Katar için çok daha kazançlı olan petrol keşfedilmiştir ve hâlâ yeni petrol sahaları bulunmaktadır. Katar’ın kuzeydoğu kıyısı açıklarında dünyanın petrol sahalarının dışında yer alan en büyük doğal gaz rezervi yatmaktadır. Bu rezervin hacmini kavramak epeyce güçtür: Katar’ın yarısı kadar bir alanı kaplamakta ve 225 milyon metreküplük (2009 verilerine göre yaklaşık 891 trilyon kübik feetlik⁴¹) doğal gaz içermektedir ki bu, ABD’deki tüm evleri, bir asırdan fazla ısıtmaya yetecek bir miktardır. Hızla sanayi imarına açılan bu doğal gaz sahası, Katar’ı, dünyanın en büyük enerji tedarikçisi konumuna taşıyıp birkaç yıl içinde de, kişi başına düşen gelirin en yüksek olduğu ülke haline getirmiştir.”⁴²

Aslında Katar’ın petrol rezervleri diğer Körfez ülkelerine göre son derece sınırlıdır. “Petrol rezervleri 150 milyar varil civarında olup, rezervlerinin bu üretim hızıyla üç yüz yıldan fazla bir ömrü olduğu hesaplanmaktadır.”⁴³ OPEC tarafından hazırlanan 2008 Kasım ayı “Aylık Petrol Pazar Raporu”na göre: Katar’ın 13 OPEC ülkesi içinde, günlük petrol üretim oranı (milyon varil bazında) yüzde 0.84’tür. Aynı oran Suudi Arabistan için ise, yüzde 9.22’dir.⁴⁴ Görüldüğü gibi, dünya petrol rezervleri içindeki payı

⁴⁰ Ömer Turan, *Tarihin Başladığı Nokta: Orta Doğu*, İstanbul, AK-KA Yayıncılık, 2002, s. 318.

⁴¹ “World Proved Reserves of Oil and Natural Gas, Most Recent Estimates”, *PennWell Corporation, Oil & Gas Journal*, Vol. 106.48, 03.03.2009, (Çevrimiçi), <http://www.eia.doe.gov/emeu/international/reserves.html>, Erişim Tarihi: 05 Mayıs 2009.

⁴² Mary Anne Weaver, “Yukarıdan Gelen Devrim”, *National Geographic*, Mart-2003.

⁴³ Asım Çalış, “*Katar Raporu*”, Ankara, İGEME- Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi Yayını, 2008, s. 2.

⁴⁴ “OPEC Monthly Oil Market Report”, November 2008, (Çevrimiçi), <http://www.opec.org/home/>

%1'in altında olan ülkenin asıl enerji zenginliği ise, 891 trilyon kübik feet dolayında olduğu tahmin edilen doğal gazdır. Katar, dünyada yüzde 14.3'lük oranıyla, Rusya ve İran'dan sonra en büyük 3. doğal gaz rezerv oranına sahip olmasıyla ekonomik geleceği için umut vadetmektedir.

Ülkenin, doğal gaz ve petrol gelirleriyle her yıl artı veren hazinesi, kamusal hizmetlerin, Katar halkına ücretsiz olarak verilmesinde ve halkın sosyal refahının artırılmasında kullanılmaktadır. Doğal gaz zenginliği Katar halkını muazzam bir refah düzeyine ulaştırmıştır. Katar'ın 2008 yılı GSYİH (satın alma gücü paritesi) 85.35 milyar dolar, kişi başına düşen GSYİH 103,500 dolardır. IMF tahminlerini yanılmayarak, 2008 yılında Katar, dünyanın en zengin ülkesi unvanını kişi başına düşen GSYİH'sı 81 bin 100 dolar olan Lüksemburg'dan devralmıştır.⁴⁵ Tüm bu ekonomik veriler –özellikle doğal gaz zenginliği- bağlamında Katar, her dönemde Batılı hegemon güçlerin ilgisine mazhar olmuş; bu bölgenin –bugün için- en “küçük” ama en “önemli” ülkelerinden biridir.

3.2 Katar'ın ABD İle İlişkileri

Bilindiği gibi ABD, Katar'ın da içinde bulunduğu bu coğrafyayı, kendisini en yüksek derecede garantörü olarak addettiği dünya kapitalist düzenini tehdit edebilecek bir “fırtına bölgesi” olarak görmektedir. Bu nedenle, Washington'un bu coğrafyada giriştiği müdahalelerin ardı arkası kesilmemektedir. ABD'nin (özellikle iç muhalif dinamikleri destekleyerek) hükümet devirme, darbeler, ekonomik ve mali baskı kurma ve doğrudan ya da dolaylı askeri müdahaleyle el atmadığı tek bir bölge bile yoktur.⁴⁶

Katar'da da, ABD'nin desteğini aldığı iddia edilen ve iktidara gelişinden itibaren bu ülkeyle son derece yakın ilişkiler geliştiren, hatta topraklarını ABD'nin üs yerleşimine açan Şeyh Hamad bin Khalifa Al Thani'nin, 1995'te babası Khalifa bin Hamad Al Thani'yi iktidardan uzaklaştırarak, ülkenin yeni Emiri olması ve Şeyh Hamad bin Khalifa'nın iktidara gelmesinden sonra, ülkede, Batı tipi modernleşme yolunda göreceli adımlar atıldığı iddiası, bu tip iktidar yapılanmalarına bir örnektir. Bu

Monthly%20Oil%20Market%20Reports/2008/pdf/MR112008.pdf, Erişim Tarihi: 13 Aralık 2008.

⁴⁵ “Qatar”, *CIA World Factbook*, (Çevrimiçi),

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/print/qa.html>, Erişim Tarihi: 29 Nisan 2009.

⁴⁶ Amin, El Kenz, *Avrupa ve Arap Dünyası*, s.74.

bağlamda Katar'da, ABD'nin, kendi gücünün kesintiye uğramaksızın devamı açısından yapmaya çalıştığı, bu coğrafyada, "kendisine dost olarak tanımladığı aslında zayıf, denetlenebilir ve her zaman iş birliğine açık yönetimler kurulması" şeklindeki hedefinin hayata geçme biçimlerinden sadece biri olarak kabul edilebilir.

Katar, diğer Körfez ülkelerinde olduğu gibi birkaç noktada dışa bağımlı bir ülkedir. Eğitimli iş gücü, enerji yataklarının işletilmesi, altyapı yatırımları için gerekli teknolojinin temini, enerji dağıtımı için gerekli pazarın oluşturulması ve en önemlisi de güvenliğinin sağlanması bu bağımlılık noktalarıdır. Bunun nedeni de, coğrafi konumundan kaynaklanan sorunlar ve ülkenin her açıdan "küçük" yapısıdır.

Körfez İşbirliği Konseyi'nin en ayrıksı öğrencisi ve Suudi Arabistan'ın Bahreyn'i de kıskanan sadık kardeşi olan Katar'ın politikası, içinden çıkılmaz bir şekilde hep bu -bağımlılık noktalarına dayanan- jeopolitik sınırlamalara bağlı olmuştur.⁴⁷ Bu nedenle de Katar, diğer Körfez ülkelerinde olduğu gibi, tarih boyunca güçlü bir ülkenin güvenlik koruması altında var olmuştur. 1968'de İngiltere'nin bölgeden çekileceğini açıklamasından sonra Körfez'deki dengesiz güç yapılarının belirginleşmesiyle birlikte, söz konusu korunma ihtiyacı bir kez daha gündeme gelmiştir. Çünkü bölgedeki Suudi Arabistan ve İran gibi ülkelerin -mezhepsel birlikleri v.b. üzerinden- Körfez monarşilerine yönelik hak iddiası belirginleşmiştir. Bu dönemlerden itibaren Katar da kendi bağımsızlığını korumak ve güvenliğini sağlayabilmek için, kendi için tehdit oluşturan ülkelere ve onu koruyan hamilerine cömert davranarak denge sağlamaya çalışmaktadır.

Özetle, Körfez ülkelerinin coğrafi sınırlar ve ekonomik açıdan istikrar ve güvenliklerini koruma ihtiyacından kaynaklanan - aslında bir tür bağımlılığı heceleyen- iki güç arasındaki sıkışmışlık durumu, en açık biçimde Katar'da vücut bulmakta, ülkenin tüm politik açılımlarında bunun izleri görülmektedir.

Bu bağlamda Katar'da, zenginliklerine rağmen nüfusları ve daha düşük seviyedeki gelişmişlik düzeyleriyle bağımsızlıklarını yitirmemek için, ödün vermek, daha tehditkâr olan devletlere karşı ittifak yapmak ya da yabancı bir koruyucu aramak gibi üç temel strateji geliştiren bir Körfez Arap monarşisidir. Bu stratejilerin hepsini yeri geldikçe kullanmış olmakla birlikte, bugün hâkim olan strateji, yabancı bir koruyucunun hamiliğine sığınmaktır. Katar'ın, kendi

⁴⁷ Olivier Da Lage, "El Cezire'nin Politikası ya da Doha'nın Diplomasisi", *El Cezire Olayı: Yeni Arap Medyası Üzerine Eleştirel Perspektifler*, İstanbul, Versus Yayınları, 2006, s.60.

güvenliklerini sağlayamayacak ölçüdeki askeri ve nüfus yapısı ülkeyi, önce bölgesel güçlerle (İran, Suudi Arabistan) uzlaşmazlıktan kaçınan ilişkilere, ardından da ABD ile güvenlik ve elbette politik temelli temaslara itmiştir.

“Küçük Körfez Emirliği (Katar), ilk kez 1991 Körfez Savaşı’ndan bu yana, kendisinin ne kadar zayıf olduğunu fark etmiştir. Irak’ın Kuveyt’i ilhakı, Katar’ın Suudi egemenliği kâbusunu hatırlamasına neden olmuştur. 1990’ların başında iki ülke arasında yaşanan sınır olayları, Katar Emiri’ni, ülkesinin bir koruyucuya ihtiyaç duyduğuna ikna etmede etkili olmuştur. İki ülke arasındaki ittifak, on yıllık bir sürede sağlamlaştırılmış ve Doha’da ABD Merkez Komutanlığı’nın inşasıyla doruğa çıkmıştır.”⁴⁸ “Katar Emiri Şeyh Khalifa bin Hamad Al Thani’yi 1995’te tahttan indiren kansız darbeye de, darbeyi yapan Velihaht Prens ile belirsiz ilişkileri olduğu ifade edilen ABD yönetiminin etkisi olduğu iddia edilmektedir.”⁴⁹

Bu anlatımı güçlendirebilmek için Katar ve ABD arasındaki ilişkilere, ABD’nin ülkedeki güç ve belirleyiciliğine bakmakta yarar vardır. Temel olarak Katar, bölgedeki komşularıyla olan gerginlikleri, ABD ve Avrupa ile stratejik ilişkiler kurarak dengeleyen bir ülkedir. ABD ise, bu gaz ve petrol ülkesini bölgedeki en önemli noktalarda biri olarak görmektedir. ABD Büyükelçiliği, Katar’da 1973’te kurulmuş ancak iki ülkenin güvenlik anlaşmaları, 1987-1988 Tanker Savaşı’na; sıkı güvenlik anlaşmaları ise, 1991 Körfez Savaşı’na dek uygulanmamıştır.

Katar 1991 Körfez Savaşı’nda Koalisyon Güçleri’ne ülkesinde çalışma izni vermiş; Ocak 1991’de de, Katar zırhlı kuvvetleri ilgili güçlere, Suudi Arabistan’ın Kafji kentinde, bir Irak saldırısını püskürtme konusunda yardım etmiştir. 22 Haziran 1992’de, hava ve deniz tesislerini açmak için ABD ile savunma işbirliği anlaşması imzalanarak, hâlâ devam eden sıkı askeri işler koordinasyonu dönemi başlatılmıştır. Haziran 1993’te ise, İngiltere ile bir güvenlik anlaşması imzalanmıştır. Yine bu dönemde Katar, ABD’nin -8 Ekim 1994 ve 15 Aralık 1994 arasında Irak’ın Kuveyt sınırına hareketine karşılık olarak yürüttüğü askeri operasyon olan- “Uyanık Savaşçı (Vigilant Warrior) Operasyonu”nda, ABD ile uçaklarının harekete geçeceği hava üssü ve maddi destek sağlayacağına dair anlaşma yapmıştır. Eylül 1994’te ABD Doha’da bir askeri irtibat ofisi açmıştır. ABD Haziran 1995’te de –henüz yönetimi ele geçiren-Şeyh Hamad’ı acilen tanımış ve bu zamandan itibaren Katar’ın

⁴⁸ El-Uvifi, *El Cezire Olayı: Yeni Arap Medyası Üzerine Eleştirel Perspektifler*, s. 80.

⁴⁹ Bkz. Robert Baer, *Sleeping with the Devil: How Washington Sold our Soul for Saudi Crude*, New York: Crown Publishers, 2003.

savunma işbirliğinin yanı sıra siyasi, ekonomik ve eğitim reformlarını memnuniyetle karşılamıştır.

Bu bağlamda, Mart 2005'te Katar, ABD ile bir ABD askeri mekanize tugayının ağır ekipmanlarının (110'un üzerinde M-1A2 tankının) ülkede önceden konumlandırılması ve 4 bin vasıtasıyla tüm destek kuvvetleri tümenine ev sahipliği yapacağına dair anlaşmaya varmıştır. Bu geniş kapsamlı anlaşma, Nisan 1996'da, ABD Savunma Bakanı William Perry'nin ziyareti sırasında imzalanmıştır.⁵⁰ Üstelik bu anlaşmalar, sadece fiili savaş dönemleriyle sınırlı kalmamıştır. Katar ordusunun hava ve deniz kuvvetleri ABD ile ortak tatbikatları sürdürmektedir.

Özetle, Katar ile ABD arasındaki savunma ilişkileri son 15 yılı aşkın süredir-Katar'lı yetkililer zaman zaman ABD'nin Körfez'deki askeri operasyonlarını eleştirirler de-savunma işbirliği tatbikatları, yerleşik donanım ve üs anlaşmalarını da içerecek şekilde gelişmiştir. Katar'ın başkenti Doha'nın güneyinde bulunan El Udeyd hava üssü ABD'nin Afganistan ve Irak operasyonlarında lojistik, komutanlık ve merkez üssüdür. Es Sayliyya ise, ABD'nin dünyadaki en büyük askeri teçhizat merkezi olarak hizmet vermiştir. Katar 1990'larda El Udeyd Hava Üssü'nü 1 trilyon doların üzerinde yatırımla inşa etmiştir. O dönemde, Katar'ın kendine ait bir hava kuvveti bulunmamaktadır. Nisan 2003'te, ABD'nin Orta Doğu Savaş-Hava Operasyon Merkezi, Suudi Arabistan'daki Prens Sultan Hava Üssü'nden, Katar'ın El Udeyd Hava Üssü'ne taşınmıştır. Katar buraya -yeni bir hava operasyon kumanda merkezini de içerecek şekilde- ABD kuvvetlerine, tesisleri inşa etmek ve kalitesini yükseltmek için 400 milyon dolar katkıda bulunmuştur. 2003'ten 2007 mali yılına kadar Kongre, ABD'nin Katar'daki inşa faaliyetleri için 126 milyon dolarlık bütçe tahsis etmiştir. Milli Savunma Yetki Kanunu, 2008 mali yılında, Katar'daki özel operasyon tesisleri ve yeni bir hava üssü inşaatı için 81.7 milyon dolar harcama izni vermiştir.⁵¹

Ayrıca, Katar'da hükümler ailenin üyelerinin de dahil olduğu kişilerce, terörist gruplara destek sağlandığı iddiaları; zamanla, Katar'ın terörle mücadele (karşı terör) girişimleri; ABD silahlı kuvvetlerine uzun dönemli ev sahipliği ve sürmekte olan Irak Operasyonu, Afganistan ve global terörizme karşı savaşında destek vaatleriyle dengelenmiştir. Bugün, Katar-ABD ilişkileri son derece sıkı ve samimidir. Eylül 2005'ten bu yana, Katar, Katrina Kasırgası'na 100 milyon

⁵⁰ Anthony H. Cordesman, *Bahrain, Oman, Qatar and The UAE: Challenges of Security*, Boulder, Colorado, Westview Press, 1997, p. 226.

⁵¹ Blanchard, *CRS Report for Congress*, p. 10.

dolar bağışlamıştır. ABD Katar'a, yerel güvenlik güçlerinin gelişmesi için limitli karşı terör yardımı sağlamıştır. Export-Import Bank (İhracat ve İthalat Bankası), Katar'da 1996'dan beri süren doğal gaz geliştirme projelerini desteklemek için 2 milyar dolar borç güvencesi vermiştir.

Katar'ın ABD'ye yönelik tavizleri bununla da sınırlı kalmamakta, bölgedeki pek çok ülkenin cesaret edemediği ancak ABD'nin övgülerine mazhar olan eylemleri dikkat çekmektedir. Arap ülkelerinin, Filistin sorunundan kaynaklanan katı tutumuna rağmen; İsrail ile yaptığı enerji anlaşmaları, 1996'da İsrail'in Doha'da ticari bir temsilcilik kurmasına izin vermesi, İsrail ile diplomatik ilişkilerini sürdürmesi, 2008'de ülkede kilise açılmasına izin verilmesi, bölgedeki "demokratikleşme" sürecine dâhil olma yolunda 2003 yılında yürürlüğe giren anayasa ve belediye seçimleri, bölgede ABD'nin ayrıcalıklı müttefiği olma yolunda atılmış adımlardan sadece birkaçıdır. Bir diğer örneğe göre ise, Şubat 2003'te Doha'da gerçekleştirilen İslam Konferansı Örgütü Zirvesi'nde, Katar diplomasisinin tepedeki ismi Şeyh Hamed Bin Cesim, üye devletleri, "Irak'ın birliği ve toprak bütünlüğünü etkileyebilecek herhangi bir eylemden kaçınmaya" çağırırken; birkaç kilometre uzakta, Katar'ın ABD'ye açtığı El Udeyd ve Es Sayliyya'daki üsler, ABD Merkez Komutanlığı tarafından Irak işgali için kullanılmıştır ve hâlâ kullanılmaktadır.

3.3 Katar'ın ABD İle İlişkileri Bağlamında Büyükler Ligine Uzanan Yolu

Bölgesel çıkarları büyük ölçüde uzlaşmaz nitelikte olan Katar ve ABD'nin, tamamıyla olumlu ilişkiler sürdürmeleri, son derece ikiyüzlü politikalar geliştirmeleriyle mümkün olmuştur. Ve Katar'ın bugün tüm dünyayı dolaşan adı, söz konusu politikaların sonucudur. Çünkü Katar için güvenliğini sağlama yolunda, bu bölgede bir dengenin sağlanması konusunda, hamilere sağlanan imkânlar yeterli değildir. Tartının diğer kefesinde, asırlar boyunca ötekileştirilmiş veya kendisini (emperyalist Batı) "ötekisi" üzerinden inşa etmiş bir Arap halkı ve kendini bu halkın hakları üzerinden var etmiş, bölgenin güçlü devletleri (İran, Suudi Arabistan, bir dönem Irak gibi) vardır. Asırlara dayanan otokratik rejimler bağlamında, öfke ve talepleri büyük ölçüde dizginlenmiş, köreltilmiş bu halkın ve devletlerin kontrol altında tutulması için tatmin edilmesi; kendilerini üzerinden ürettikleri "ötekiler" in, canlı tutulması gerekmektedir.

Bu bağlamda, Katar'ın da dahil olduğu otokratik iktidarlar, emperyalist saldırganlığa karşı direnebildikleri ya da en azından halklarına (Arap ve

Müslüman coğrafyasına) direndikleri izlenimini verebildikleri ve bütün halkın olmasa bile, halkın büyük bölümünün maddi yaşam koşullarında gözle görülür bir iyileşme sağlayabildikleri zaman, kesinlikle popüler hale gelmektedirler. Otokratik iktidarlar meşruiyetlerini... (*moderniteye ve emperyalizm bağlamında Batı'ya direnebildikleri izlenimi verebilmelerine dayanan*) bu geleneğe borçludur.⁵² Bu konudaki dengeleyici mekanizmalar, bir yandan Batılı ülkelere ciddi taviz veren anlaşmalar yaparken, diğer yandan pan-Arap terör örgütlerine destek olmaktan; çeşitli kurumsal yapılarıyla –özellikle medyalarıyla- söylem düzeyinde bu dengeyi sağlıyormuş izlenimi yaratmaya dek, geniş bir yelpazede uygulamaya konmaktadır.

Örneğin Katar'ın ABD ile güvenlik-işbirliği çalışmaları neredeyse hiç gündeme gelmezken; El Cezire televizyonu, Kanalı finanse eden Katar Devleti'nin (Amerikan yanlısı) iç ve dış politikası ile (Amerikan karşıtı) medya stratejisi arasındaki ciddi bir çelişkinin ifadesi olmasına rağmen pan-Arap, ABD karşıtı olarak kazandığı ünüyle Katar'ın sembolü haline gelmiştir. Ya da ABD'nin Körfez'deki en önemli müttefiki Katar'ın, ABD'nin peşine düşerek Orta Doğu'da pek çok ülkenin işgaline giriştiği terör suçlarıyla bağlantısı defalarca gündeme gelmiştir.

11 Eylül Komisyon Raporu ve eski ABD hükümet yetkililerine göre, Katar'ın hükümler ailesinin üyesi ve şu anki İç işleri Bakanı Şeyh Abdullah bin Khalid Al Thani 1990'larda, 11 Eylül saldırılarının beyni olarak kabul edilen intihar pilotu Khalid Shaikh Mohammed'i de içerecek şekilde, El Kaide liderlerine güvenli barınak ve yardım sağlamıştır. Eski ABD yetkililerinin ifadeleri ve ABD'nin sızan hükümet raporlarında, 1990'ların ortalarında, Usame Bin Ladin'in, daha sonra Dini Bağış ve İslami İşler Bakanlığı'nı yapan Şeyh Abdullah bin Khalid'in misafiri olarak, iki kez Doha'yı ziyaret ettiği belirtilmektedir. 10 Ağustos 1996'daki Doha ziyareti sırasında, Bin Ladin, Suudi Arabistan'daki patlayıcı hareketi ve Dammam, Dharan, and Khobar'daki ABD ve İngiltere'ye karşı operasyon hedefleri konusunda görüşmüştür. Bir başka söylentiye göre ise, Şeyh Abdullah bin Khalid 1990'ların başında, Afganistan'daki Sovyet karşıtı savaş için, düzinelerce sözde "Afgan-Arap" eski askeri Katar'a getirmiş ve bunların kurduğu yetiştirme merkezlerinde, yaşayıp çalışmasını sağlamıştır. Tüm bu iddialara rağmen, Emir, Nisan 2007'de Shaikh Abdullah bin Khalid'i tekrar İçişleri Bakanı olarak atamıştır.⁵³ Yine benzer bir

⁵² Amin, El Kenz, *Avrupa ve Arap Dünyası*, s. 7.

⁵³ Baer, *Sleeping With The Devil: How Washington Sold Our Soul For Saudi Crude*, p. 195.

iddiaya göre, 1996 Ocak ayında, FBI yetkilileri Khalid Shaikh Mohammed'i yakalama şansını, Katar'ın yüksek rütbeli üyelerinin Mohammed'i, yaklaşan baskına karşı uyarmaları ve kaçmasına izin vermeleri nedeniyle kaçırmıştır.

Katar'ın önde gelenlerinin terörizme potansiyel desteğine dair bir diğer bağlantı ise, El Kaide örgütünün öldürülen lideri Ebu Musab Zerkavi (Abu Musab Al Zarqawi) ile ilgilidir. 11 Eylül sonrasında, Zerkavi'nin Katar'dan transit geçiş yaptığı, güvenli bir evden yararlandığı ve Al Thani ailesinin üyeleri tarafından finansal destek aldığı iddia edilmektedir.⁵⁴ Katar'ın terörizme desteği konusunda kurulan bir diğer bağlantı ise, Saddam Hüseyin'in ailesiyle ilgilidir. Saddam Hüseyin'in eşi Sajida Khayrallah Tilfa ve kızı Hala, söylentiye göre hâlen Eski Başbakan Yardımcısı Shaikh Mohammed bin Khalifa Al Thani'nin davetlisi olarak geldikleri Katar'da yaşamaktadır. Diğer yandan, İnterpol'ün Saddam Hüseyin'in Ürdün'e kaçan büyük kızı Raghad ile Katar'da gizlendiği sanılan eşi Sajida için uluslararası tutuklama emri bulunmaktadır.

Konuyla ilgili son bağlantı, Katar'ın Hamas desteğine gönderme yapmaktadır. Katar, Ocak 2006'dan Ocak 2008'e dek "Hamas'a 50 milyon dolar ödemiş; Hamas yetkililerine çok sayıda müzakere ve görüşmeler için ev sahipliği yapmıştır. Ekim'de Katar yönetimi, Filistin'deki gruplar arasında sorunları çözmek ve kaçırılan İsrail askeri, Gilad Shalit'ın serbest bırakılması için başarısız bir mekik diplomasisi yürütmüştür. Hatta, İsrail Dışişleri Bakanı Tzipi Livni, Ekim 2006'da Doha'daki demokrasi konferansına katılım davetini Hamas temsilcilerinin de katıldığı gerekçesiyle reddetmiş; konferansa alt kademli bir dış işleri yetkilisi katılmıştır. Şubat 2007'de İsrail Başbakan Yardımcısı Doha'yı ziyaret etmiş ve Emir'in, İsrail'in Hamas ile direk görüşme teklifini reddetmiştir.⁵⁵ Bu bağlantılar listesi uzayıp gitmektedir. Dolayısıyla, yukarıda sözünü ettiğimiz gibi, Katar'ın, "küçük" bir Körfez ülkesi olarak bölgesel varlığını koruyabilmesi için sürdürdüğü çabalar, kanımızca "Katar" adını her gördüğümüz yeri daha dikkatli okumamız gerekliliğine vurgu yapan, son derece şüpheli politikaların ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Özetle, bugün Katar'ın stratejik tercih ve tutumlarını belirleyen, 3 temel faktör vardır: **1)** Suudi Arabistan Krallığı'nın gölgesinden çıkma konusundaki gayretli arzusu (ki bu arzu, bölgenin güçlü devletlerinin karşısında ayakta durabilmek ve güvenliğini sağlayabilme mücadelesine işaret

⁵⁴ Blanchard, *CRS Report for Congress*, p. 12.

⁵⁵ *Ibid.*, p. 14.

etmektedir.) 2) 1994- 1999 arasında yönetim tarafından bastırılan bir Şii isyanının darmadağın ettiği Bahreyn'in feci deneyimi ki bu deneyim bölgenin her açıdan “küçük” ülkelerine güvenlik ihtiyacını gündeme getirmiştir.) 3) Washington'u memnun etme ve açıklık ve demokratik reform çağrısına yanıt verme isteği (ki bu istek Katar'ın tüm stratejik açılımlarının kaynağıdır). Dolayısıyla, Katar ile yakınlaşma talep ve yönelimlerine ilişkin tüm karar ve beklentiler bu faktörler doğrultusunda okunmalı, değerlendirilmelidir. Bu bağlamın dışında bir okuma yetersizdir, boştur.

Sonuç ve Değerlendirme

Katar özelinde bu önemli coğrafyaya (Basra Körfezi'ne) ilişkin tüm okumalarda, bakılması gereken esas nokta, Orta Doğu'da “küçük” ama “önemli” olabilmenin nasıl ve hangi koşullarda mümkün olduğudur. Bu sorulara verilecek yanıt, bizi daha doğru okumalara götürecektir.

Öncelikle Katar –bizim gündemimize yeni girmiş gibi görünmekle birlikte- yeni ortaya çıkmış, zenginliğinin farkına yeni varılmış veya bu coğrafyada emperyalist güçlerle ilişkileri yeni gündeme gelmiş bir ülke değildir. “Önemi”, coğrafi, askeri ve toplumsal büyüklüğüyle orantısız bir güce sahip olması, Irak'tan sonraki en büyük Amerikan askeri varlığının Katar sınırları içinde bulunması ya da Amerikan Merkez Komutanlığı (CENTCOM) olarak anılan üs'te 20 bin askerin bulunması gerçeğiyle yakından ilişkilidir. Yukarıda da uzunca bahsettiğimiz ilişkileri bağlamında, Katar'ın “küçük” ama “önemli” olma yolundaki ilerleyişi, ABD çıkarları ve Orta Doğu bölgesine yönelik politikaları belirlenimlidir.

Bilindiği gibi 11 Eylül'den bu yana ABD ile Orta Doğu arasındaki ilişki yeni bir aşamaya girmiştir: Bu bölgedeki, İslami ülke ve hareketleri iyi ve kötü, radikal ve ılımlı, geleneksel ve modern olarak ikiye ayırmak, birinciyi bastırıp ikincisiyle yardımlaşır görünmek yeni bölgesel politikanın bir açılımıdır. Örneğin, bir yandan ABD Dışişleri Bakanlığı İran'da “seçilmeyen” kanadın insan hakları ihlalleri konusunda on altı sayfalık rapor yayınlamakta; öte yandan Beyaz Saray'ın “İslamşinas” uzmanları yeni bir Hatemi aramaktadır. Bir yandan Pakistan ve Afganistan dağları Bin Ladin'in öldürülmesi için alt üst edilmekte; öte yandan Afganistan halkının başına İslami Luye Curga musallat edilmektedir. Bir yandan Irak'ın kuzeyinde Ensar-

ül İslam'ın üsleri yerle bir edilmekte; molla Muktada Sadr'ın peşine düşürülmekte; öte yandan Aetullah Hekim ile Sistani'ye göz kulak olmaktadır.⁵⁶

Bu bağlamda ABD'nin yakın geçmişte, bölgedeki tüm fiiliyatları ve Katar'la ilişkileri ile bu ilişkilerin yüklediği misyonla ortaya çıkan "Katar" olgusu, bu ikili siyasetin tezahürleridir.

Bilindiği gibi, "ABD, bu coğrafyayla güvenlik maskesi altındaki hegemonik ilişkilerine on yıllar önce başlamıştır. İlişkiler insanı rahatsız edecek, bölgeye ilişkin hassasiyetleri bulunanların midesini bulandıracak ölçüde girift ve şüphelidir. Dolayısıyla, bugün, bu coğrafyadaki –başta Katar olmak üzere- Körfez Emirlikleriyle tesis edilmesi planlanan ilişkiler, bu ülkelerin ötesinde ABD ile ilişki anlamını taşımaktadır. Çünkü, Katar, bölgedeki ABD politikasının en önemli bileşenlerinden biridir."⁵⁷

Dolayısıyla ülkemizin Katar (ve benzeri Körfez Emirlikleri) ile ilişkilerinin -hükümetin siyasal tutumunun tezahürü olarak kabul edilen- Arap-İslam coğrafyasına yaklaşmakla ya da Körfez sermayesini ülkemize akıtmakla sınırlı olarak okunması, yersiz ve yetersizdir. Başta ABD olmak üzere tüm dünya, bu coğrafyanın petrol ve doğalgaz zenginliklerini ve stratejik konumunun farkına varalı –hatta bu konumdan yararlanmaya başlayalı- çok olmuştur. Özetle, akademik dünyada, medya organlarımızın yaptığı gibi, keşfedilmiş yeni keşfetmiş gibi davranma lüksümüz yoktur. Bugün, Körfez ile ilişki demek, ABD ile ilişki demektir.

Kaynakça

- Al Arayed, Jawad, *A Line in The Sea*, California, North Atlantic Books, 2003.
Amin, Samir, *El Kenz*, Ali, *Avrupa ve Arap Dünyası*, Çev. Kemal Ülker, İstanbul, Versus Yayınları, 2006.
Ari, Tayyar, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu: Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, İstanbul, Alfa Yayınları, 2004.
Ari, Tayyar, *2000'li Yıllarda Basra Körfezi'nde Güç Dengesi*, Alfa Yayınları, İstanbul, 1999.
Ayten, Adem, "Orta Doğu Jeopolitiği", *Avrasya Dosyası*, 2003-Kış, Sayı:5.
Azam, Samir A., *Everything Qatar: Your Comprehensive Guide To The Heart Of The Arabian Gulf*, Department of Information and Research Ministry of Foreign Affairs Press, 2007.
Baer, Robert, *Sleeping with the Devil: How Washington Sold our Soul for Saudi Crude*, New York: Crown Publishers, 2003.
Bainbridge, Hilary, *Marhaba: Qatar's Premier Information Guide*, Winter 2007-2008.
Blanchard, Christopher M., "Qatar: Background and U.S. Relations", *CRS Report for Congress*,

⁵⁶ Mohsen Ebrahimi, "İrak Gelişmeleri Bağlamında İslam Cumhuriyeti-ABD İlişkileri", (Çevrimiçi), <http://www.wpiran.org/WPITurkish/yeni yayinlar/irakmoh3.htm>, 20 Nisan 2004.

⁵⁷ "Katar Temaslarını ABD Üssü Yönlendirecek", *Sol: Günlük Gazete*, (Çevrimiçi), <http://arsiv.sol.org.tr/index.php?yazino=30184>, 14 Nisan 2008.

Congressional Research Service,2008.

Çalış, Asım, “Katar Raporu”, Ankara, İGEME- Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi Yayını, 2008.

Cordesman,Anthony H., *Bahrain, Oman, Qatar and The UAE: Challenges of Security*, Boulder, Colorado, Westview Press, 1997.

Da Lage, Olivier, “El Cezire’nin Politikası ya da Doha’nın Diplomasisi”, *El Cezire Olayı: Yeni Arap Medyası Üzerine Eleştirel Perspektifler*, İstanbul, Versus Yayınları, 2006, ss. 59-77.

Davutoğlu, Ahmet, *Stratejik Derinlik*, İstanbul, Küre Yayınları, 2002.

Durukan, Kaan, “Doğu-Batı İkilemi”ne Dört Bakış, Montesquieu, Fanon, Galeano, Said, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2004.

Ebrahimi, Mohsen, “Irak Gelişmeleri Bağlamında İslam Cumhuriyeti-ABD İlişkileri”, (Çevrimiçi), <http://www.wpiran.org/WPITurkish/yeniyyayinlar/irakmoh3.htm>, 20 Nisan 2004.

El-Uvifi, Muhammed, “İktidarsız Nüfuz: El Cezire ve Arap Kamu Alanı”, *El Cezire Olayı: Yeni Arap Medyası Üzerine Eleştirel Perspektifler*, İstanbul, Versus Yayınları, 2006, ss. 77-91.

Gerçeksever, Abdülkadir, *Kayıp Kimlik Basra Körfezi*, İstanbul, IQ Yayıncılık, 2005.

Kurşun, Zekeriya, *Basra Körfezi’nde Osmanlı İngiliz Çekişmesi-Katar’da Osmanlılar (1871-1916)*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2004, s.2.

Laçiner,Sedat, “Orta Doğu Diye Bir Yer Var mı?”, *Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu Dergisi*, t.y.

Martin,Lenore G., *The Unstable Gulf: Threats From Within*, Lexington, Lexington Books, 1984.

Rubin,Barry “Jeopolitik ve Orta Doğu”, *Avrasya Dosyası*, 2002, Cilt:8, Sayı:4.

Said, W. Edward, *Kültür ve Emperyalizm*, Çev. Necmiye Alpay, Hil Yayınları, İstanbul, 2004.

Turan, Ömer, *Tarihin Başladığı Nokta: Orta Doğu*, İstanbul, AK-KA Yayıncılık, 2002.,

Üşümsoy,Şener, “Basra Körfezi’nin Petrol Açısından Vazgeçilmezliği” *Türksolu*, 29.05.2006, (Çevrimiçi), <http://www.turksolu.org/108/usumezsoy108.htm>, Erişim Tarihi: 30 Ağustos 2008.

Weaver, Mary Anne, “Yukarıdan Gelen Devrim”, *National Geographic*, Mart-2003.

“Crude Oil Reserves 1980-2009”, (Çevrimiçi), www.eia.doe.gov/pub/international/iealf/crudeoil/reserves.xls, Energy Information Administration, Erişim Tarihi: 29 Nisan 2009.

“Greater Middle East:Managing Change in Troubled Times?”, *CIA Factbook 2008*, (Çevrimiçi), www.odci.gov/cia/publications/factbook, Erişim Tarihi: 17 Nisan 2009.

“OPEC Monthly Oil Market Report”, November 2008, (Çevrimiçi), <http://www.opec.org/home/Monthly%20Oil%20Market%20Reports/2008/pdf/MR112008.pdf>, Erişim Tarihi: 13 Aralık 2008.

Qatar Cultural Book, DAGOC- Doha Asian Games Organizing Committee Press, 2006.

“Qatar”, *CIA World Factbook*, (Çevrimiçi), <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/print/qa.html>, Erişim Tarihi: 29 Nisan 2009.

“Qatar”, 21.08.2008, (Çevrimiçi), <https://www.cia.gov/library/publications/the-worldfactbook/geos/qa.html#Govt>, Erişim Tarihi: 03 Eylül 2008.

“Qatar”, *CIA World Factbook*, (Çevrimiçi), <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/qa.html>, Erişim Tarihi: 13 Aralık 2008.

“World Proved Reserves of Oil and Natural Gas, Most Recent Estimates”, *PennWell Corporation, Oil & Gas Journal*, Vol. 106.48, 03.03.2009, (Çevrimiçi),

<http://www.eia.doe.gov/emeu/international/reserves.html>, Erişim Tarihi: 05 Mayıs 2009.